

К ИСТОРИИ СОЗДАНИЯ ОДЕССКОГО СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННОГО ИНСТИТУТА В НАЧАЛЕ XX ВЕКА.

В статье рассматриваются проблемы формирования и развития Одесского сельскохозяйственного института в истории в начале XX века по 1932 год. В частности, проблемы его формирования и трудности, выпавшие на долю образования института. В статье говорится, что Одесский сельскохозяйственный институту было уделено очень мало внимания в научной литературе. Таким образом, необходимость изучения истории института остается актуальной.

Ключевые слова: *Одесса, сельскохозяйственный институт, сельскохозяйственное общество, факультет сельского хозяйства.*

Джерела та література

1. Точидловський І.Я. К истории Одесского сельскохозяйственного Института // *Вісті Одеського сільськогосподарського інституту*. - вип. I - Одеса. - 1925-1926. - С. 193.
2. Вища школа в Українській РСР за 50 років у двох частинах: 1 ч. (1917-1945 рр.). – К.: 1967.
3. Зленко Г.Д. Лицарі досвітних вогнів: Тридцять три портрети діячів одеської "Прогресу" 1905-1909 рр. - Одеса, 2004.
4. Культурне будівництво в УРСР 1917-1827рр. Збірник документів і матеріалів. - К, 1979.
5. *Історія Одеси*. Під ред. Станко В.Н. – Одеса, 2000.
6. *Одесский листок*. - № 20. - 28.01. 1918.

Шишко О. Г.

УДК 94(477.74):329.7(=161.2)"1917"

ДО ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОГО РУХУ В ОДЕСІ: травень 1917 року

У статті розглядається процес розгортання українського руху в Одесі у травні 1917 р. Акцентується увага на рішеннях Обласного та фронтового з'їзду, значний вплив на які справила українська група, за наполяганням якої було зафіксовано положення про те, що російська демократична республіка повинна бути федеративною на основі територіально-національної автономії із забезпеченням права національних меншин.

Ключові слова: *український рух, автономія, федерація, Перша світова війна, українізація.*

Останнім часом все більш актуальним стає дослідження регіонального виміру Української національно-демократичної революції 1917-1921 рр., всеукраїнський характер якої неможливо уявити без революційних подій у всіх куточках України.

Важливою складовою Української революції став український рух в Одесі, який організаційно оформився у вигляді Українського керівничого комітету (УКК) та Одеської Української Військової Ради (ОУВР) протягом березня-квітня 1917 р., що, зокрема, знайшло своє висвітлення у попередніх дослідженнях автора [25; 26]. Ґрунтовне дослідження питання щодо формування в цей період ОУВР, а також "Одеської Січі" здійснив одеський історик Т. С. Вінцовський [2]. Делегація ОУВР взяла активну участь у роботі I-го Всеукраїнського військового з'їзду, всебічне дослідження роботи якого здійснила О. Й. Щусь [27]. У травні 1917 р. в Одесі відбувся Обласний і фронтовий з'їзд, та через те, що його склад був в основному есеро-меншовицьким, в публікаціях І. Христева [21] й І. Г. Дикова [4], які побачили світ відповідно у 1922 та 1956 рр., більше уваги було приділено другому з'їзду Румчороду, де вже переважали більшовики, а зазначений період відображено фрагментарно. З цієї ж причини дуже короткими виявилися спогади члена ЦВК Румчороду першого скликання Г. Т. Зможного, який на той час був есером [5].

Хронологічні рамки цього дослідження обмежуються травнем 1917 р., у зв'язку з тим, що головною політичною подією в Одесі у цьому місяці стало проведення Обласного та фронтового з'їзду, робота якого тривала з 10 до 27 травня. З делегатів з'їзду виокремилась українська група, за активної участі якої з'їздом було проголосоване положення резолюції про необхідність перетворення Росії на федеративну республіку на основі національно-територіальної автономії та представники якої увійшли до ЦВК Румчороду. В роботі з'їзду також взяли активну участь українські діячі міста, виступи яких розкривають позиції місцевих осередків українських політичних партій щодо актуальних питань того часу, а саме: ставлення до війни, земельного питання, форми правління та державного устрою Російської держави.

Саме ці аспекти українського руху в Одесі ще не знайшли свого всебічного висвітлення, тому метою цієї публікації є дослідження діяльності української групи та українських діячів м. Одеси під час роботи Обласного та фронтового з'їзду, а також подій, які передували роботі цього з'їзду та тих подій, які розгорталися за власною логікою Української революції.

Ця мета реалізується на тлі виконання таких дослідницьких завдань: визначити головні чинники, що впливали на зростання українського руху в Одесі; розкрити роль та місце українських діячів під час роботи Обласного і фронтового з'їзду; висвітлити основні позиції місцевих осередків українських політичних партій щодо актуальних політичних питань; узагальнити здобутки українського руху в Одесі і визначити напрямки подальших досліджень.

5 травня 1917 р. в Києві у приміщенні Педагогічного музею розпочав свою роботу І-й Український військовий з'їзд. Вже в перший день роботи з'їзду на вечірньому засіданні виступив військовий лікар, голова ОУВР І. М. Луценко. У своєму виступі він висловив побажання перебудувати Росію на федеративних засадах, звернувши при цьому увагу на вороже ставлення до українського питання кадетів та Петроградської Ради робітничих і солдатських депутатів [27, с. 14]. Природно, що великий інтерес делегати з'їзду виявили до питання про ставлення до війни. В його обговоренні взяло участь близько 30 осіб, серед яких знову був І. М. Луценко. Головне, що вони відстоювали у своїх виступах, - це домагання автономії України у федеративній Російській республіці та створення українських підрозділів у складі російської армії [27, с. 17]. Одним з підсумків роботи з'їзду стало формування УГВК, до якого було обрано 18 осіб, серед яких був й І. М. Луценко, який на той час був уже членом УЦР та очолював ОУВР [27, с. 25].

Відгукувалися одеські українці й на події загальноросійського масштабу. Так, зокрема, реакцією на урядову кризу, пов'язану з нотою П. М. Мілюкова про війну та відставкою військового міністра О. І. Гучкова, стало проведення в Одесі 4 травня в залі Міської думи екстреного засідання, у якому взяли участь представники Виконавчого комітету Ради робітничих депутатів, Виконавчого комітету Ради солдатських і офіцерських депутатів, Селянської спілки, Центрального бюро профспілок, Польського робітничого союзу, центрального органу студентства та комітетів соціалістичних партій: РСДРП, Бунду, есерів, "СЕРП". В роботі цього засідання взяли участь і представники УСДРП.

Підсумком його роботи стало прийняття резолюції, у якій звертають на себе увагу такі положення: "запровадження і посилення демократичного самоуправління, найскоріше скликання в Петрограді Установчих зборів, забезпечення прав національностей Росії та видання акту, який визнавав би, з повною гарантією прав національних меншин, автономно-демократичний лад правління за тими народами Росії, які виявлять до того організаційну волю". У цій резолюції містилося ще одне важливе положення, в якому наголошувалося, "що вже настав час практичного об'єднання всіх революційних сил міста Одеси в одному революційному органі" [6].

Поява такого пункту не була випадковою. Ще 29 березня 1917 р. при Петроградській Раді відбулася Всеросійська нарада Рад, на якій кожній Раді було відведено певний район. Серед інших було утворено і 2-й Південний район, до якого увійшли Румунський фронт, Чорноморський

флот, Бессарабська, Волинська, Подільська, Херсонська, частина Таврійської та Новоросійської губерній. У квітні 1917 р. меншовиками і есерами 2-го району було розроблено план скликання з'їзду рад району з метою створення єдиного центрального органу, який керував би всіма зазначеними Радами, а також комітетами в армії і флоті та іншими подібними органами, створеними революційною творчістю мас, і визначити його програму [4, с. 4].

Обласний і фронтовий з'їзд розпочав свою роботу 10 травня 1917 р. у приміщенні Міського театру. На з'їзд зібралося понад 2 тис. делегатів, переважну більшість яких складали військові, цивільних і робітників було небагато. Тому не випадково військова тематика на з'їзді була домінуючою. З'їзд відкрив голова Ради солдатських і офіцерських депутатів капітан 1-го рангу Зарудний, першим слово отримав головнокомандувач Румунського фронту генерал Д. Г. Щербачов (номінально командував Румунським фронтом король Румунії Фердинанд) [4, с. 4], який виступив з майже годинною промовою. Лейтмотивом його виступу стала теза про необхідність продовження війни, а першим кроком повинен стати наступ на фронті. "Війну закінчує не той, хто цього хоче, а той, хто силою зброї примушує її закінчити", - резюмував генерал [7]. Після Д. Г. Щербачова слово було надано головному начальнику Одеського військового округу генералу М. І. Ебелову, а після нього - начальнику штабу округу - генералу Н. А. Марксу, які у своїх виступах закликали до підвищення боєздатності армії, яка на той час перебувала у критичному стані.

Одним із питань ранкового засідання другого дня роботи з'їзду, яке викликало гострі дебати, стали вибори президії цього форуму. В підсумку було обрано кандидатів від соціалістичного блоку, до речі, всі вони були військовослужбовцями. В цьому списку перебував і солдат І. С. Романченко, який був членом Української Центральної Ради [8]. На вечірньому засіданні було оголошено й направлено вітальні телеграми Тимчасовому уряду, Петроградській Раді тощо, а також затверджено програму роботи з'їзду, сформовано секції. Четвертий день було присвячено обговоренню стану справ на фронті, в усіх виступах було змальовано складну ситуацію, в якій опинилися солдати Румунського фронту.

Похваллення роботи з'їзду, як і всього життя міста, викликало прибуття 15 травня до Одеси Військового та морського міністра О. Ф. Керенського. До речі, одеські українці на початку травня звернулися телеграмою до Центральної Ради з проханням направити до Одеси свого представника на з'їзд. Було вирішено просити поїхати В. К. Винниченка, але ні він, ні хтось інший так і не приїхав [17, с. 81]. Що стосується В. К. Винниченка,

то, як відомо, саме в ці дні він перебував в Петрограді на чолі делегації Центральної Ради, якій було доручено добиватися декларації про автономію України.

Готуючись до зустрічі міністра, Одеська Рада робітничих депутатів розповсюдила серед робітників міста листівку, в якій, зокрема, зазначалось, що "Рада гаряче вітає дорогого гостя Одеси, першого міністра-соціаліста, який з першого дня існування Тимчасового уряду поклав на себе почесну місію служіння революції і революційній демократії" [9].

Урочиста зустріч О. Ф. Керенського відбулась на залізничному вокзалі, де його зустрічали міський голова М. В. Брайкевич, командувач Чорноморським флотом адмірал О. В. Колчак, інші високопосадовці та численні представники партій та громадських організацій, серед яких не було лише українських. Після обходу делегації і проходу почесної варті церемоніальним маршем група моряків і солдатів посадила міністра на стілець, підхопила його під руки і під звуки Марсельєзи і крики "ура" понесла по перону і через парадні кімнати на Вокзальну площу, яка була заповнена тисячами люду, різними делегаціями і внесла на автомобіль. На цьому автомобілі О. Ф. Керенський направився до Міського театру, де проходив Обласний і фронтовий з'їзд і де панувала така ж емоційна атмосфера. "Небачений ентузіазм, сяючі обличчя, у багатьох на очах сльози, то тут то там з'являються білі хустинки", - так кореспондент "Известий" описав атмосферу, яка панувала в момент зустрічі міністра.

Звичайно, така тепла зустріч не могла не схвилювати гостя, який у вітальній промові заявив, що "у такій зустрічі я бачу великий ентузіазм, я відчуваю велике піднесення у країні. Такий підйом до народів приходить раз на сто років, такий ентузіазм створює з народу рабів найбільш вільних у світі громадян. Він зробить Росію найбільш вільною країною з-понад усіх демократичних країн світу". Коли прозвучали інші вітальні виступи настав час озвучити основну мету візиту, яка полягала в тому, щоб спрямувати цей ентузіазм на продовження війни. Уже в другій, по суті програмовій промові міністр закликав делегатів "від імені революційної Росії здійснити великі подвиги заради світлого і радісного майбутнього, кинутися вперед заради свободи, рівності й братерства" [9].

Підводячи підсумки з'їзду, один з дописувачів "Известий" зазначав, що приїзд О. Ф. Керенського став найбільш яскравим моментом в роботі форуму, а його "чудова промова" проникла в серце кожного солдата [15]. Але вже через декілька років цей же автор (старий більшовик І. Христов [5, с. 120]) змінив акценти, іронізуючи, що ця промова, як і всі промови О. Ф. Керенського,

була "блискучою, тріскучою, фанфарною, з істерично-драматичним пафосом", а сам міністр постав перед з'їздом в позі чи то Наполеона, чи то Юлія Цезаря [21, с. 172]. Подібну характеристику знаходимо й у А. І. Денікіна, який у своїх мемуарах писав, що "Керенський говорив з надзвичайним пафосом і екзальтацією, часто з піною на губах, пожинаючи оплески та захоплення натовпу. В Одесі він поетизував найбільш нестримно" [3, с. 353]. Далі автор наводить цитату з виступу міністра, яка вже тут вказана вище. Таким чином, опоненти міністра як зліва, так і зправа у всіх бідах армії звинувачували О. Ф. Керенського.

Хоча насправді ситуація була набагато складнішою. В. К. Винниченко з цього приводу писав, що Тимчасовий уряд і російська демократія замість того, щоб займатися питанням реорганізації армії за національним принципом, "пренаївно вірили", що Керенський, "що цей істерично-красномовний, невтомний на балаканину чоловік може запалити стомлену, розхитану армію" [1, с. 130]. Причому, зазначав автор, армія була розхитана вже до революції, а революція цю розхитаність тільки збільшила.

В зв'язку з цим той же А. І. Денікін визнавав, що ідея наступу не могла бути особливо популярною в армії. Розруха в армії все більше поширювалася, і не було навіть впевненості не то що у напористості наступу, а навіть у тому, чи буде виконано наказ, чи зрушить армія з місця. Але без наступу не можна було отримати перемоги, що означало затягування ненависної всім війни. Крім цього, рішення не наступати стало б відоме противнику, який неминуче став би перекидати війська на захід. Це в свою чергу було рівнозначним прямій зраді союзних народів, що привело б, на думку А. І. Денікіна, якщо не до офіційного, то до фактичного стану сепаратного миру з усіма наслідками, які з цього випливали, тобто по суті призвело б до краху країни [3, с. 189-190]. Тому не випадково під час візиту О. Ф. Керенського його скрізь супроводжували представники союзних дипмісій, які були розташовані в Одесі і які поводитись досить войовничо [9].

Та на той час авторитет О. Ф. Керенського був незаперечним. Після виступу на з'їзді міністр направився до цирку Малевича, де Одеська Рада робітничих депутатів та Одеська Рада солдатських і офіцерських депутатів організували спільне зібрання на честь високого гостя. Тут також переповнена аудиторія цирку влаштувала овації міністру, знову звучали привітання до яких вже приєдналися й представники українських партій. Так, від імені УСДРП І. С. Романченко заявив, що "ми віримо найчеснішому з чесних та бажаємо йому здоров'я і сили, щоб як можна довше вести нас шляхом революції". Виступаючи від імені українських

есерів, оратор-офіцер заявив: "Ви для нас є ідеалом". Далі промовець повідомив про позицію українських солдат, делегатів фронтового з'їзду, яка зводилась до того, що вони готові виступити на фронт і цим самим довести, що армія могутня як і раніше. Цей фрагмент виступу українського вояка яскраво висвітлив одну дуже важливу тезу, яка полягала в тому, що українці не відмовлялися йти на фронт, готові були йти в наступ. Але за однієї умови: реорганізації армії за національним принципом. Тільки патріотизм своєї землі, своєї нації міг утримати солдата на фронті. Щоб солдату якомога конкретніше, реальніше представити необхідність оборони, його треба було запалити життєвою, наочною любов'ю. "А для цього необхідно було розділити армію за національною ознакою і кожну національну армію поставити на її землі, по можливості ближче до рідних кожному солдатів околиць. Тут він реально бачив би необхідність не пускати ворога на його землю, до його близьких і дорогих йому людей і предметів", - так сформулював суть реорганізації армії В. К. Винниченко [1, с. 129]. У автора "Відродження нації" були всі підстави до такого висновку. Скажімо, "Українське слово" у своєму восьмому числі передрукувало публікацію з газети "Раннее Утро", яка є показовою в цьому плані: "Тисячами йшли ешелони на Південно-західний фронт, до них по дорозі приставали нові добровольці-українці і ешелони прибували на фронт в далеко більшому числі, як їх одправляли з Києва. Неодягнені, часто босі, вони всі йшли, об'єднані одною спільною метою - чим швидше буде зломлений ворог, тим ближче буде вільна, автономна Україна" [19].

Однак позиція всеросійських політичних партій і державних органів полягала в тому, що армія "мала на фронті боронити спільну Вітчизну і не могла виконати своєї місії, зазнавши "руйнування" (перебудови за національним принципом) [16, с. 214]. Як результат – наступ на всіх фронтах обернувся катастрофою.

Повертаючись до виступу українського оратора, то він, завершуючи свою промову, висловив сподівання, що міністр підтримає вимогу демократично-федеративної республіки. Після виступів ще цілого ряду національних партій і організацій слово взяв О. Ф. Керенський, частина виступу якого значно охолодила той запал, який панував на початку зустрічі. Міністр, зокрема, зазначив, що "можливо тяжко чути соціалістичному серцю коли є не тільки соціалісти-революціонери, а й українські соціалісти-революціонери, не тільки соціал-демократи, а й єврейські соціал-демократи. Але коли можливо всі ми остаточно перестанемо бути пригнобленими, тоді ми повернемося до власного єдиного усвідомлення волі. А на сьогоднішній день ми просимо іменем

російської революції, щоб до Установчих зборів ніякі групи не випереджали волі вільних народів. Ми рішуче виступаємо проти всього того, що може розірвати зв'язок між окремими національностями Росії і розпорозити нашу країну на окремі дрібні шматки". Хоча в той же час вже пізно ввечері на прийомі у Громадському комітеті від імені українців Одеси його вітав С. П. Шелухін [9].

Але вже 19 травня О. Ф. Керенському довелося в Києві відповідати на конкретно поставлене питання М. С. Грушевським щодо автономії України. Тут вже з вуст міністра прозвучали запевнення в його прихильності до федералізму, але в той же час він заявив, що не сприймає позицію, коли Установчі збори постануть перед фактом існування автономії України, а на його переконання цьому факту початок мають покласти саме Установчі збори. На що отримав відповідь голови Центральної Ради, що "ми більше чекати не можемо, і ми також можемо сказати Вам, що ми можемо підтримувати Вас лише за умови задоволення Вами вимог українського народу" [17, с. 90].

На цій зустрічі був присутнім також І. М. Луценко, який свій виступ присвятив процесу українізації військ Одеського гарнізону. До речі, О.Ф. Керенський сам став свідком цих процесів, коли під час прийому ним параду військ гарнізону підрозділи проходили як з червоними, так і з українськими національними прапорами [10].

Тим часом Обласний і фронтовий з'їзд продовжував свою роботу, розглядаючи найактуальніші питання, одним з яких було земельне питання. З приводу цього питання на з'їзді розгорілася гостра дискусія між есерами та соціал-демократами. Перші відстоювали принцип соціалізації землі, другі переконували у перевагах крупного колективного сільського господарства. З великим піднесенням виголосив ґрунтовну доповідь із земельного питання з точки зору соціал-демократії В. М. Чехівський. Оратор переконував, що дрібне господарство дуже затримає розвиток господарських сил, приведе країну до відсталості в економічному і сільськогосподарському відношенні. Крім цього, на його думку, створення класу прихованих дрібних власників безперечно затримає розвиток демократичних сил країни. Як приклад він навів Францію, де селяни після отримання наділу чинили перепони запровадженню прибуткового податку і найбільше посприяли перетворенню Наполеона-президента в Наполеона III-імператора.

Третя позиція, з якою оратор пропонував підійти до аграрної реформи - це її зв'язок з національним питанням. На його переконання, принцип ділення розвиває шовінізм, викликає боротьбу серед національностей і призведе до смертельної ворожнечі серед народу. Тому необхідно всебічно

насаджувати і підтримувати крупні культурні сільськогосподарські господарства, які працюють на кооперативних началах, за умови колективної обробки землі, спільних знарядь виробництва, - такий висновок зробив В. М. Чехівський [12].

Така позиція знайшла підтримку й у І. С. Романченка, який заявив, що соціалізація землі призведе до нового кріпосного права, тому що міцно прив'яже селян до землі. На його думку, тільки кооператив, як добровільне об'єднання селянських господарств, може бути єдиним способом вирішення аграрного питання. Але на з'їзді більш популярною виявилась точка зору есерів і тому було прийнято резолюцію із земельного питання у їх редакції.

І. С. Романченко також взяв активну участь в обговоренні питання щодо форми правління, а саме щодо запровадження посади президента та верхньої палати парламенту. Він рішуче виступив проти запровадження посади президента, назвавши прихильників цієї ідеї прихованими прихильниками монархізму, та проти запровадження другої палати, тому що це могло призвести, на його думку, до диктату меншості над більшістю [11]. Така позиція знайшла підтримку й більшості з'їзду, що знайшло своє відображення у прийнятій резолюції щодо форми правління, де зазначалося, що "особливої посади президента республіки не повинно бути, щоб не допустити хоча б тіні монархізму" [14].

Гостра дискусія на з'їзді розгорілася й з національного питання. Українську позицію з цього питання озвучив прапорщик, есер Омелько Туз, який на з'їзді очолював групу українських делегатів. Саме напередодні О. Туз направив вітальну телеграму УГВК, в якій, зокрема, говорилося, що "тільки тоді військо дуже тверде, коли воно національно об'єднане, ідейно свідоме" [20, с. 338]. А вже виступаючи на з'їзді, він заявив, що "в своїй хаті повинна бути своя правда, сила і воля" і що не слід боятися, що кожна нація, отримавши право самостійного розвитку, оголосить себе незалежною державою. Українці вимагають національно-територіальної автономії тому, що саме вона забезпечить їхні права, дасть їм можливість стати в один ряд з усіма великими народами світу, - зазначив оратор. На завершення свого виступу О. Туз наголосив, що українці вимагають перебудови Росії на федеративних началах, інакше Росія налаштує проти себе 35-мільйоний український народ разом з усіма іншими народами Росії. До речі, цю тезу журналіст "Известий" розцінив як пряму погрозу Росії [13]. Крім О. Туза ідею щодо федерації та автономії підтримали у своїх виступах представник від блоку всіх "іноземців" Цогоєв, Томинглаз та Меток, представники естонського та латиського народів. Лише великорос Александров закликав зберегти "велику Росію".

Підсумком обговорення цього питання стало прийняття резолюції, де, зокрема, зазначалося, що "найповніше право окремих національностей може забезпечити демократична республіка на основі територіально-національної автономії із забезпеченням права національних меншин" [13]. До речі, це формулювання знайшло своє уточнення в одному з положень резолюції щодо форми правління, в якому вказувалось, що "російська демократична республіка повинна бути федеративною" [14]. Таким чином, ці резолюції з'їзду явно відповідали вимогам Центральної Ради і зовсім не відповідали тій позиції, яку зайняли Тимчасовий уряд і Петроградська Рада. Адже саме в цей час в Петрограді перебувала делегація Центральної Ради, яка домагалася не вирішення й не здійснення автономії, "а тільки визнання принципу автономії України, вислову своєї прихильності до цього принципу" [1, с. 169].

Завершальним етапом роботи з'їзду стали вибори Центрального виконавчого комітету солдатських, матроських, робітничих і селянських депутатів Румунського фронту, Чорноморського флоту і Одеського округу (ЦВК Румчороду) у складі 127 осіб, хоча спочатку передбачалося 120, по 50 від армії і флоту та від Рад і 20 від партій. Але після того як делегати від Чорноморського флоту, для якого виділили лише три місця, заперотестували, їм відвели ще 7 місць [14].

Зі свого складу ЦВК виділило Виконавче бюро у складі 25 осіб, яке, в свою чергу, сформувало президію, яка складалася з головуючої колегії з 4-х осіб, 4-х секретарів, скарбника і його помічника [24, арк. 91]. У ЦВК домінували есери і меншовики, також була група безпартійних і "контрабандою" туди потрапили три більшовики [21, с. 173]. Також у його складі було сформовано українську групу, до якої увійшов уже згадуваний О. Туз, який був членом Виконавчого бюро. Членом бюро був також Феодор Моночиненко, який також обіймав посаду помічника скарбника [22, арк. 3] і який, виходячи з його позиції щодо української мови, вірогідно входив до української групи. В той же час він виступав проти українізації війська, палким прихильником якої був Спиридон Максимчук. Кандидатом до складу бюро було обрано І. С. Романченка [23, арк. 20-20 зв.]. Загалом у складі ЦВК було біля 20 осіб з українськими прізвищами, але хто насправді входив до цієї групи ще доведеться з'ясувати.

Вже в перші дні своєї діяльності ЦВК Румчороду довелося зіткнутися з дуже серйозною проблемою, пов'язаною з тим, що ОУВР 27 травня 1917 р. видала постанову, у якій, зокрема, закликала "припинити відправку маршових рот з Одеси до того часу, допоки в Одесі не будуть організовані українські військові частини, які б могли забезпечити українській громаді

Одеського округу спокійний розвій добутих разом з усією Росією громадянських прав" [20, с. 344]. Вже 31 травня ОУВР видала нову постанову, в якій заявляла, що без її згоди не можуть бути відправлені на фронт ні маршові роти, ні окремі військові особи [20, с. 356]. Ці постанови ОУВР знайшли схвальні відгуки у тих маршових ротах, де значну частину становили українці, та були повною несподіванкою для більшості членів ЦВК Румчороду.

Звичайно, цей місяць був багатим й на інші події з українського життя міста. Зокрема продовжувались процеси організаційного оформлення українського руху. Так, 12 травня в приміщенні гімназії Ковальчука відбулися перші збори українців поштово-телеграфних службовців, на яких було вирішено створити власну організацію. На наступних зборах, які відбулися 14 травня, таку організацію було створено під назвою "Гурток поштово-телеграфних службовців". На цих же зборах було проведено вибори до Ради гуртка. Так, Головою Ради гуртка було обрано А. С. Кориніовського, писарем - Сагайдака, скарбником - Доценка, членами: Шафрановську, Чупилка, Паляницю, Бондаренка [18].

Політична діяльність української громади міста поєднувалася з проведенням культурно-мистецьких заходів. Так, 11 та 22 травня гуртком солдатів-українців запасного артилерійського дивізіону було зіграно по дві вистави під керівництвом солдата Бережнюка. 30 травня в пансіоні Холмської жіночої гімназії відбувся літературно-музичний вечір, програма якого складалася з творів Т. Шевченка, Б. Грінченка, О. Олесья і народних пісень [18].

Таким чином, головними чинниками, які сприяли зростанню українського руху в Одесі у травні 1917 р., стали процеси активізації революційних настроїв в Україні, де визначальним фактором стала боротьба за автономію України та радикалізація українського військового руху з його основною вимогою формування української національної армії. Українські діячі Одеси брали найактивнішу участь у вирішенні цих питань як на загальноукраїнському рівні, так і на місцевому, про що, зокрема, свідчать рішення Обласного і фронтового з'їзду. Активна участь української групи в роботі цього з'їзду серед іншого дала змогу з'ясувати позиції місцевих осередків українських політичних партій щодо земельного питання та питання щодо продовження війни. Прийняття ОУВР наприкінці травня постанов з вимогами негайного формування українських військових частин та їх підтримка серед солдатських мас засвідчила, що український рух в Одесі перейшов від етапу організаційного становлення до вирішення нагальних питань, зокрема в площині практичної реалізації рішень I-го Українського військового з'їзду.

Shyshko O.G.

HISTORY OF THE ODESSA UKRAINIAN MOVEMENT: MAY 1917.

In the article there is analyzed the process of development of the Ukrainian movement in Odessa in May 1917. The stress in the article was made upon the decisions of Region and Front-line Congress, the essential influence on which the Ukrainian group has made. By the insistence of the group there was set the decision, that the Russian democratic republic must be federal on the national and territorial autonomy basis with the guarantee of national minorities' rights.

Key words: *Ukrainian movement, autonomy, federation, First World War, ukrainization.*

Шишко А. Г.

К ИСТОРИИ УКРАИНСКОГО ДВИЖЕНИЯ В ОДЕСЕ: МАЙ 1917 ГОДА

В статье рассматривается процесс нарастания украинского движения в Одессе в мае 1917 года. Внимание акцентируется на решениях Областного и фронтового съездов, значительное влияние на которые внесла украинская группа, по настоянию которой было зафиксировано положение о том, что российская демократическая республика должна быть федеративной на основе территориально-национальной автономии с обеспечением прав национальных меньшинств.

Ключевые слова: *украинское движение, автономия, федерация, Первая мировая война, украинизация.*

Джерела та література:

1. Винниченко В. К. Відродження нації. Ч. I. - К., 1990.
2. Вінцовський Тарас. Вплив революційних змін у російській армії в 1917 р. на формування Одеської Української Військової Ради // Південний захід. Одесика. - Одеса, 2009. - Вип. 7. - С. 98-107.
3. Деникин А. И. Очерки русской смуты. Крушение власти и армии. Февраль-сентябрь 1917 г. - Минск, 2002. - 463 с.
4. Дыков И. Г. Румчерод и борьба за установление советской власти на Румынском фронте // Исторические записки. - 1956. - Т. 57. - С. 3-34.
5. Зможний Г. Т. В Румчероді першого скликання // Незабутні дні. Збірник спогадів учасників боротьби за встановлення Радянської влади на Одещині (березень 1917 - січень 1918). - Одеса, 1957. - С. 119-120.
6. Известия Совета рабочих депутатов и представителей армии и флота. - 1917. - 5 мая.
7. Там само. - 11 мая.
8. Там само. - 13 мая.
9. Там само. - 16 мая.
10. Там само. - 17 мая.

11. Там само. - 21 мая.
12. Там само. - 24 мая.
13. Там само. - 25 мая.
14. Там само. - 27 мая.
15. Там само. - 28 мая.
16. Солдатенко В. Ф. Українська революція. Історичний нарис. - К., 1999. - 626 с.
17. Українська Центральна Рада. Документи і матеріали: У 2 т. - Т.1. - 4 березня - 9 грудня 1917 р. - К., 1996. - 588 с.
18. Українське слово. - 1917. - Ч. 6. - Червень.
19. Там само. - Ч. 8. - Червень.
20. Український національно-визвольний рух (березень - листопад 1917 року). Документи і матеріали. - К., 2003. - 1022 с.
21. Христев І. Румчерод в підготовке Октябрьської революції // Летопись революції. - 1922. - № 1. - С. 171-183.
22. ЦДАВО України. - Ф. 3156. - Оп. 1. - Спр. 11.
23. Там само.
24. Там само. - Ф. 3156. - Оп. 1. - Спр. 150.
25. Шишко О. Г. До історії українського руху в Одесі: березень 1917 року // Записки історичного факультету. - Одеса, 2003. - Вип. 13. - С. 95-105.
26. Його ж. До історії українського руху в Одесі: квітень 1917 року // Записки історичного факультету. - Одеса, 2007. - Вип. 18. - С. 90-100.
27. Щусь О. Й. Всеукраїнські військові з'їзди // Історичні зошити. - 1992. - № 7. - 86 с.

Швец В. Т.

УДК 94(477.74):329.7"1933"

1933 - УКРАЇНСЬКИЙ РАХУНОК

У статті на основі математичних методів моделювання динаміки чисельності населення обґрунтовуються кількісні показники загиблих під час голодомору українського народу 1932-1933 років.

Ключові слова: голодомор, популяція, населення України, чисельність населення, міграція.

За час, що минув після Голодомору 1932-1933 років, спочатку за кордоном, а з 90-х років ХХ ст. і в Україні, з'явилася велика кількість наукових досліджень про цю страшну трагедію, було опубліковано спогади очевидців Великого голоду, яким вдалося дивом вижити в ті роки, побачили світ раніше недоступні архівні матеріали тощо. Наскільки вражаючим є масив публікацій на цю тему засвідчило видання Одеською національною науковою бібліотекою імені М. Горького двох випусків науково-